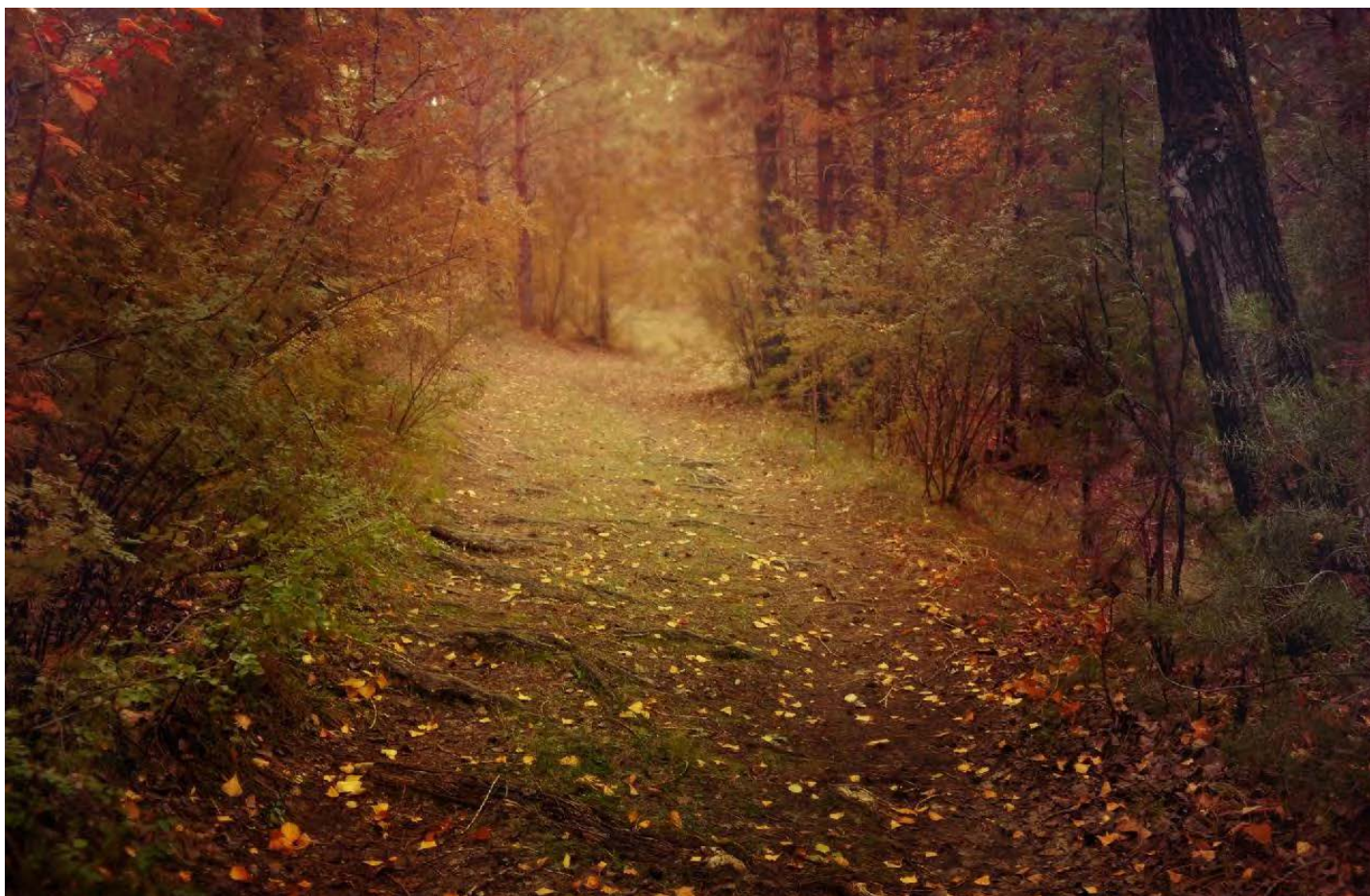

Nacsinák Gergely András

LEFELE

2021-09-03 | ESSZÉ

Hull, hull a lomb, távolokból suhan...

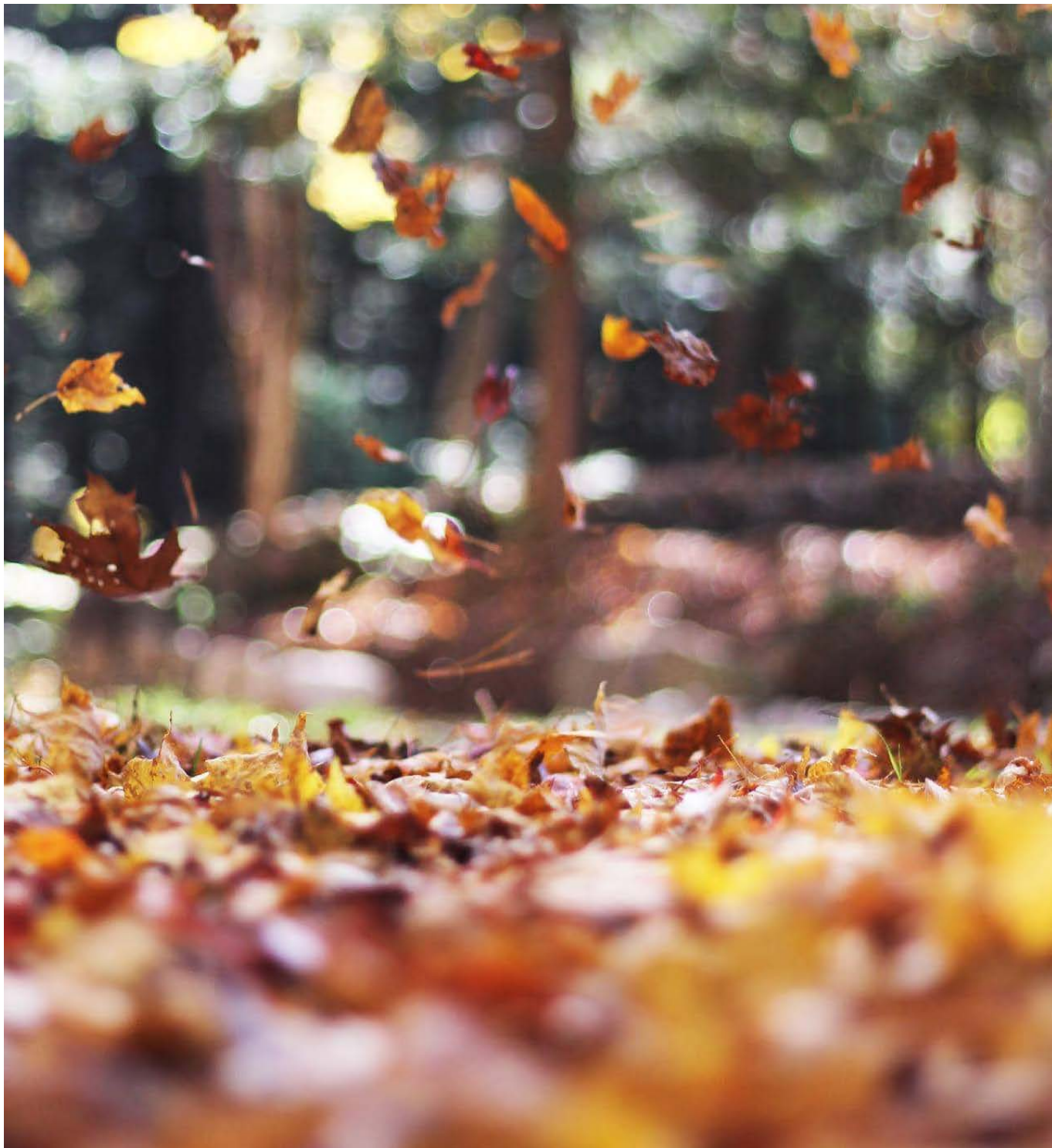
Rilke olvasása közben sokszor kerül szemünk elé a kép: hogy valami hullik, esik, pereg alászáll. Olykor szelídebben: lefelé hajlik, görnyed. Emberek és dolgok egyaránt: szökőkutak vize, ágak, és kezek. Aki jár, rendszerint hegynek felfele lépked vagy utcákon és tereken kóborol, de nem emlékszem, hogy valaha is lefelé vinne az útja. Mintha lefelé csak hullani lehetne. Egyszóval Rilkénél gyakorta előkerülő, már-már

kozmiassá táguló motívum ez a hullás, mintha a költői tekintet újra és újra rajtakapná a világot esés közben: mintha a mindenség belső tulajdonsága, nem közvetlenül felismerhető titka lenne ez, amely itt is, ott is, szétszórva a dolgokban mégiscsak tetten érhető.

De egyik versében sem olyan gyakran, szinte refrénszerűen, mint ebben az Őszben, amelynek kilenc rövid sorában összesen hétszer fordul elő a *fallen*.

... akárha hervadnának égi kertek.

A lélek belső térképén, amelyet a föld metszett belé, a *felső* régiók – ahol a nap jár, az égbolt tágassága lángol, s amelynek testünkben tükröző képe a fej és a koponya boltozata az eszmék csillagképeivel – mindig és mindenütt az isteni szférát jelölik. Ellenben a *lent*, ahol a por szűkössége és a csontokat-reményeket őrlő föld keménysége vár, testünk alsóbb, kiszámíthatatlanabb régióival egyetemben a halál megbízható védnöksége alatt áll. A messzi, égi kertek hervadásának képe („*als welkten in den Himmeln ferne Gärten*”) az alápergő levelek látványát más dimenzióba emeli, pontosabban magának a *hullásnak* ad másfajta értelmet: miközben az elszáradt lombokat ama távoli kertek ajándékként fogja fel – ezekről a mennyei kertekről szívesen feltételezzük, hogy nem ismerik az őszt és a hervadást, de itt megfogalmazódik a gyanú, hogy mégis. Úgy látszik, nincs semmi a világon, ami a hullás egyetemes törvényét kikerülhetné, és minden, ami fent van, egy nap majd lefelé veszi az útját.

Tagadón száll, az élettel perelve.

Mert hiszen csak az nem hullik, ami már amúgy is lent van: azt nem rántja magához a *lent*, ami már nem él. A meglőtt állat erejének utolsó maradékával is felállni törekszik, az elbukott vagy elnyomott ember addig küszködik, hogy fölemelkedhessen, amíg győzi lélegzettel, mert ezt munkálja bennük az élet; a kicsírázó növény is egyetlen utat

ismer, a fölfelét. Ami ezzel szembemegy, az a halál nehézkedése. „... *Mit verneinender Gebärde*”, írja Rilke: „tagadó gesztussal” hull alá: tudniillik a fentet tagadva, egyúttal visszautasítva mindent, ami fenti. Megadón, vagy csak tehetetlenül.

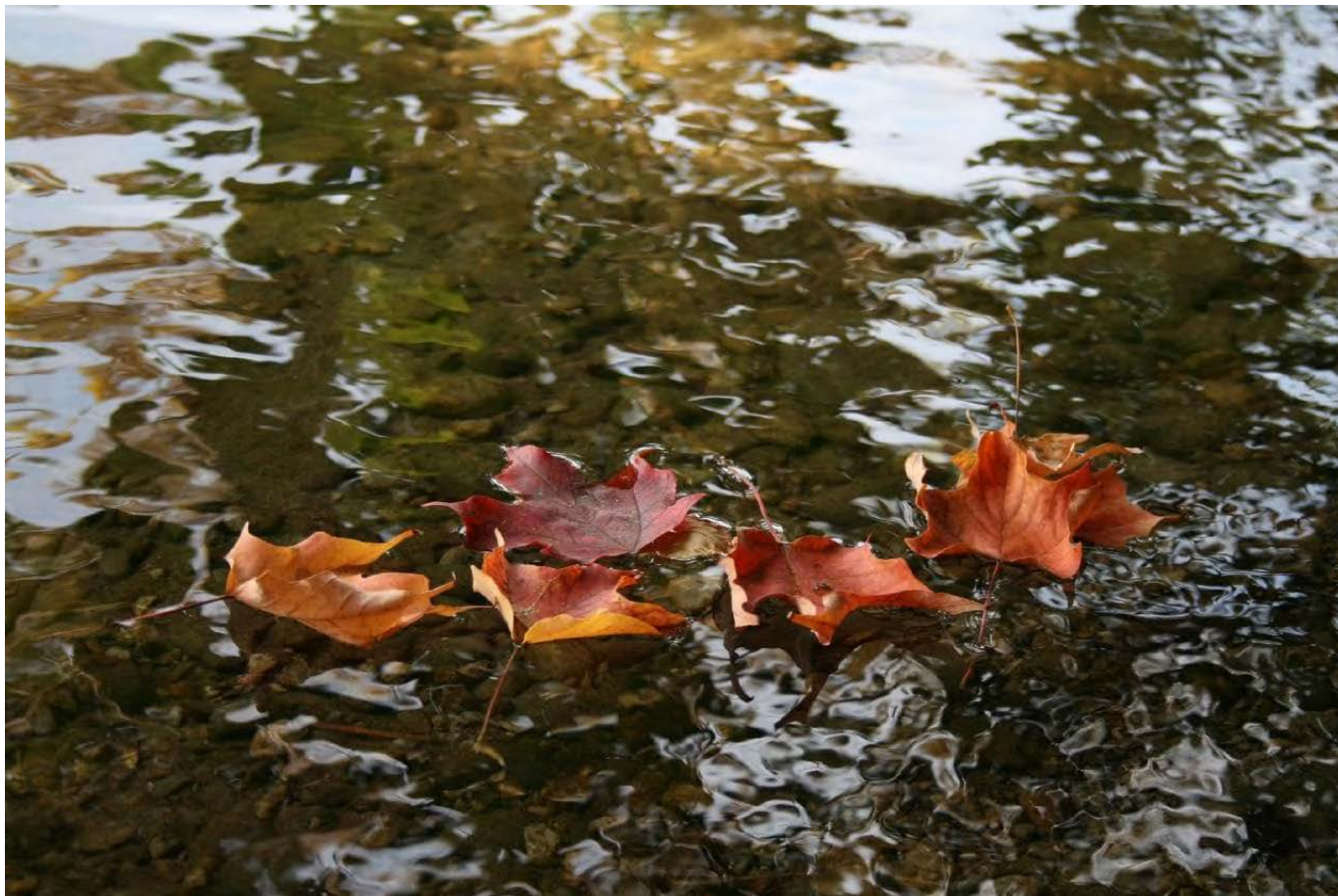
*S hull a nehéz Föld, éjszakákba dermed,
csillagözönből magányba zuhan.*

A súlyos föld pedig az éjszakába hull: *Und in den Nächten fällt die schwere Erde*. Mitől súlyosabb vajon a föld, mint a csillagok – hogy azok megmaradhatnak lebegve, fent és együtt valahol –, de a Földnek ki kell hullani közülük „a magányba”? Hacsak nem a mi jelenlétünk súlyosul így a Földre, hacsak nem mi vagyunk azok, mindnyájan, akik konstans hullás közepette rántják magukkal ezt a belakott, nehéz lelkekkel megrakott égitestet, hiszen

... mindnyájan hullunk. Ez a kéz lehull.

„Wir alle fallen. Diese Hand da fällt.” A „mindenki” és a „hullás” a németben rokonzenéjű szavak, és a versben véges-végig ez a szó zenél, a *fallen*-ben az *allen*, s az *alle* egyetemességében a *fallen*. Rilkrét alighanem elbűvölte a *hullást* kifejező szó *lebegése*: zene, amely a tartalomnak ellene mond.

Az, hogy a lefelé tartó mozgás, a kikerülhetetlen zuhanás egyetemes, épp olyan gyakorisággal visszatérő motívum az európai gondolkodásban, mint amilyen gyakran felbukkan a szó Rilkenél. A démokritoszi világképben örökösen zuhanó atomok, amelyek e zuhanás közepette össze-összeütközve, ideiglenesen egybekapcsolódva formálják meg a világot, amelynek épp ezért láthatatlan lényege, sőt, alkotóereje ez a zuhanás. Vagy Plótinosz látomásában, amely a neoplatonikusoké meg a reneszánsz humanistáké is – ennek értelmében a világ e mostani állapotában mindenestül egy zuhanás terméke: a lélek ugyanis alábukott a magasságból, önnön szellemi természetének csúcsairól a differenciált sokaságba, s a test, amit visel, e sokféleség szignatúrája, héj, amely egyszerre óvja és megfojtja őt.

De nemcsak a „minden”-ről van szó. Hanem „ez a kéz” is: a tolsztoji felismerés, hogy nem csupán minden ember halandó, úgy általában, ami magában nézve is eléggé bosszantó, de ráadásul az egyes szám első személy – *ad absurdum*, Ivan Iljics is – ami egyenesen tragédia. Rilke ennél szemérmesebben fogalmaz: ez a kéz. És közben nézi a kezét, amellyel ír, az olvasó szeme pedig rátéved a saját kezére, amely épp most a könyvet tartja. A kéz pedig akár a száradó, zörgő levél, minden pillanatban hullásra kész.

S nézz bármi mást: mindenben ez lapul, lásd.

Rilke itt szűkszavúbb, mint Szabó Ede magyar fordítása. (Egyáltalán: rövid mondataival, ismétlődő szavaival a vers minden sora olyan, mint a rövid zuhanást követően egymás után földet érő levelek.) „Es ist in allen”, írja: „mindenben ez van”. Ez a hajlam a hullásra, vagy még inkább az esés maga – mindenben benne van. Nemcsak a testre: a lélekre éppen úgy hat, ha ugyan nem még inkább vonatkozik a nehézkedés. A világ természete a lefelé hajlás, ahogy az életé a felfelé törekvés, és e

kettő szüntelen birkózása közepette létezőnk. Bennünk is napról napra megmérkőznek egymással, hol az egyik kerekedik felül, hol a másiknak adjuk meg magunkat.

*Valaki mégis fölfogja e hullást
gyöngéd tenyerén – mondhatatlanul.*

„unendlich sanft in seinen Händen hält”: Egyvalaki ezt a zuhanást végtelenül finoman tartja a kezében. Hogy a „mondhatatlanul” mit keres ott pontosan, csak találgatni tudom. Alighanem szükség volt rá, a mondat zenéje miatt, hogy kiváltsa ezt: *seinen Händen hält*. És finom áttétele a „végtelenül gyöngéd kéz” jelzőjének, hiszen a *végtelen* mint olyan elgondolhatatlan, következésképp kimondhatatlan is.

De ki is ez a „Valaki”? Túl egyszerű válasz volna, hogy az Isten. Ha Rilke akarja, bizonyosan leírja, mint ahogy leírta már korábban annyiszor a szót. Vagy a *Stundenbuch* óta visszafogottabb lett? Vagy csak a szavakkal szemben óvatosabb? Talán pontosabb? Mert csupán egyetlen valaki („Eines”) az, aki megfékezi a zuhanást: a sokak, a minden – ha tényleg a sokféleség belső törvénye a hullás – csakis úgy állhat meg e lefelé tartó mozgásban, ha nem magamagát próbálja mindenáron fékezni: hiszen amíg „sok” van, egyes egyének („mindnyájan hullunk”), a hervadó lomb megannyi levele, addig tart, és tartani is fog a zuhanás. Fontos, hogy a hulló, pergő, alásztáló sokasággal szemben az „egyvalakiság” állhat meg. Hogy ki Ő, talán most nem is annyira fontos. Az arca nem, csupán a keze látszik. Egy „gyöngéd kéz”. Amikor a keleti teológusok a későantikvitásban a Személyről beszélnek – pontosabban, amikor igyekeznek meghonosítani ezt a mindaddig nem létező fogalmat a gondolkodásban –, a *hüposztaszisz* szót találják meg ennek a valóságnak a kifejezésére, ami egyébként etimológiailag annyit tesz: „alá-állás”. A személy az a titokzatos valaki, aki „lent állva” megtartja, mint valami talapzaton, önmagán a tulajdonságok, jellemvonások, érzelmek és gondolatok mulandó összességét. Nem véletlen, hogy hamarosan megjelenik majd, és minden keleti templom ikonográfiai

programjának elmaradhatatlan elemévé lesz a kupolából alátekintő Krisztus alakja, aki mellé csaknem mindig ez a megnevezés kerül, cirkalmas bizánci görög betűkkel, hogy „pantokratór”. A könyvek ezt a szót hajlamosak „mindenható”-ként visszaadni, holott igazából: „mindeneket tartó”. Aki mindeneket fenn- és megtart. A személy titka: a lent állás, a mélyben elhelyezkedés – hiszen, gyöngéden kinyújtva tenyerét, csakis így foghatja fel a záporozó mindenséget.

kép | jumpstory.com